

vényeket állít, s a szerint is cselekszik. A kitelepítés során mégis magára marad: ki sem toloncolják! Növényei, fái, s magához szelídített faunája egy társadalomfeletti ország, a békesség országa rendjét jelképezik. Az elbeszélésben konkrét helyzetek elegyednek a megbomlott képzelet által megidézett mesével. S mert szimbolikus erejű a világ minden szennyét elítélő hang, *A király* érvényessége — éppen a világ-irodalomból is sok helyütt ismert írói „csavarral” — korontúlívá nő.

(*Idegen környezet, közhelyszerű mondatok*) Érdemes lesz röviden arról is szólni, hogy az emlékezésre épülő, s több esetben férfi és nő párharcát közvetítő novellák s az azt követő írások miért nem hatnak a reveláció erejével. Mindegyik elbeszélés valahol megsikkad, hősei unottá-fáradttá válnak; az író ahelyett, hogy a nagy szürkeségtömböket, a kihidegült kapcsolatokat a legegyszerűbb eszközökkel jelenítené meg, mondatait csillogtatja. Amíg legutolsó verseskötetében, a *Kőlapok* a kevés, de tömör beszéd fegyelmével túllépett korábbi líravilágán, elbeszéléseinek nagy része — kivételként talán csak a *Csukák vonulása*, az *Első osztályú magány* és *A király* említhető — nem mutatja a nyelvvel való birkózást. Ha Gál kilép az általa ismert történelmi keretből és hőseinek magánya csak a kiürült lelki kapcsolatokban s az egzotikus körülmények adta pihenőkben nyilatkozik meg, biztonságát elveszti, nyelve megbicsaklik. Az írói gondolat és szándék ugyan átlagon felüli is lehet (például *A tenger hulláma* a jól ismert Tamási-mondás parafrázisát is közrefogja: *az ember azért született erre a világra, hogy valamit elvégezzen*), de a képzelet a számára ismeretlen tartományt nehezen tudja művészté avatni. Ezért túlírt a *Kősivatag* eszmélkedő „betétje”, ezért nem emelkedik gúnyos groteszkké a meditáló anyagbeszerző kálváriája (*Fényes reggel*). *Jeronimó* „betelhetetlen jósága” éppen az egzotikumkeresés, a meleg széllel „fölmegített” mondatok hatására csak olvasmányos történet marad.

Gál Sándor Tengere nem más földrészeken van, hanem az előbb már említett kiváló novellák élménysorában. A lírai mögöttes — mert fedezetül mindig ott van a megtörtént, a társadalmilag fontos valóság — nem illan el a közhelyek aranykódébe, egy-egy mondat nem lesz a korábbi „lágú” versek lírai illusztrációja. Az önmagát vallató, de magányát kollektív magánnyá növesztő prózahős tudja, hogy vérré megy a játék, s igazságát nem kezdhetik ki szokványos szókapcsolatok, unos-untig ismételt szóvirágok. Ahol *az ég tiszta kék nyugalom, s rajta a nap érett narancs*, ahol *a kanálisok ezüstszalagként szelik át a vidéket*, ahol *a hegyek csúcsai a kelő nap sugariban fürdenek*, ahol *a mindig megnevezhetetlen fenség honol*, ahol *tisztán ragyog az ég valószínűtlen kékje*, ahol *a kelő hold ezüsthidat épít a fekete hullámok fölé*, ahol *a szerelem sós ízei érezhetőek a tenger ölelésében* — ott a próza megszűnik próza lenni, s a némelyütt használt tájnyelvi keménység (*felcsúszkorált*) is veszít erejéből. (Madách, 1974.)

SZAKOLCZAY LAJOS

Györffi Kálmán két kisregénye

HÁZAVATÁS — ÁGNES

Györffi Kálmán nevét első, irodalmi díjjal is kitüntetett novelláskötete (*Csendes hétköznapok*, Kriterion, 1973) tette ismertté. Nem nagy igényű, de többnyire szuggesztív, meggyőző írásainak nagy szenvedélyek nélküli hősei nem kerülnek szokatlan helyzetekbe, súlyos tragédiákat vagy groteszk szituációkat az olvasó itt hiába keres.

A tárgyias-racionális látás jellemzi Györffi írásait. Az írói személyiségben rejtőző líra viszont enyhén érzelmes színezetet ad előadásmódjának. A Csendes hétköznapok kemény írói próba volt, hiszen Györffi Kálmán nem kevesebbre vállalkozott, mint a hétköznapok „berendezésének” szépirói ábrázolására. Mellesleg a vékonyka kötet a kritikuskoknak is feladta a leckét: képesek-e a nem kis értékingadozások ellenére is felismerni az erős tehetséget. — „...regényt szeretnék írni... a novellák tulajdonképpen az írói szándék peremvidékéről valók.” — írta Györffi néhány évvel ezelőtt. S valóban, a nemrég megjelent két kisregény a novellákból ismert hősöket, élethelyzeteket fejleszti tovább.

A *Házépítők* című novella még eléggé spekulatív volt. Természetesen a *Házavatás* is kitalált történet, de az ábrázolt valóság mindegyik aspektusában megnyilvánuló valószerűség is bizonyítja, hogy Györffi milyen jól ismeri a választott életszférát. A házépítés hatalmas, már-már az emberi teljesítőképességet is meghaladó „mitoszi” erőfeszítésének középpontjában álló hős élete, sorsa egyedi, ugyanakkor általános is. A könyv fülszövegében említett szimbólum jellege nem a jelképes ábrázolás segítségével érvényesül, hanem azért, hogy a valósághoz való hűséghez az objektív valóság törvényszerűségeinek, fontos jellemzőinek bemutatása társul. A házépítő Feri szívósan, de egyáltalán nem példamutató egyoldalúsággal verekedni át magát egy valójában nem túlságosan magasra állított cél érdekében. Nem titkolhatjuk, hogy a beérkezettéget, a nyugalmat egy családi ház elkészülésével azonosító szemlélet bizony zavaró ebben a kisregényben. Önkéntelenül fölvetődik a kérdés: vajon alkalmas-e ez a történet arra, hogy „... az írás gondolati szintjén az örök építés, a mindig megújulás motívumát is hangsúlyozza”.

Azt sem hallgathatjuk el, hogy Györffi vitathatatlan tehetségről árulkodó művének realizmusa helyenként „típusos”, nem mindig egyéni megfigyelésre támaszkodik. Elsősorban a jellemekben érezhető utánézés: Amáli „tipikus” feleség (kivéve azt a jelenetet, amelyben bevallja, hogy kislánya nem férjétől van), a hajnali munkásvonaton zötyögők „tipikus” szakik. A „tipikus” szomszédok irigykednek, a „tipikus” testvér haragszik, majd kibékül. Csak a házépítésbe szédülő Feri lóg ki — szerencsére és nem véletlenül — ebből a nagy tipikusságból. Györffi olyan főhőst választott, akiről közvetlen, intenzív mondanivalója van. Ferit, aki maga mondja el a házépítés történetét, rokonszenves figuraként ismerjük meg a mű elején. De a kinttartás, a belső gazdagság, a szép emberi tartás és belülről sugárzó melegség, az élet apró, gyakran láthatatlan örömeinek észrevétele fokozatosan átadja helyét a kiüresedésnek, a belefáradásnak. A kezdetben természetes, aztán rögeszmévé váló szenvedély torzító hatásának következményeként megjelennek a közöny, az önzés, a befelé fordulás tünetei. Ferit tehát megnyomorítja az a helyzet, amibe az építkezés sodorja. Sajnos, jelleme nem olyan erős, hogy a körülményekkel vívott harcból nagyformátumú hős szülessen.

Györffi prózájának egyik legfontosabb építő eszköze a megjelenítő-leíró-elbeszélő módszer, mely az *Ágnes* című kisregényben a két idősíki rutinos alkalmazásával járó többlettel gazdagodik. (Az emlékekből egy kemény tartású, erős asszony alakja bontakozik ki. A kontrasztot a világ s a legszűkebb családi kör számára egyaránt feleslegessé, terhessé váló öregasszony életének, szájalmas és megalázó helyzetének leírása adja.) Ágnis néni családjából csak kisszerű, (nem egy esetben) elvadult, butaságukba belemerevedett, a megkövült tudati maradványokból kitörni képtelen embe-eket ismerünk meg. Egyetlen rokonszenves alak sincs ebben a kisregényben. Taszító, ugyanakkor szánni valóan boldogtalan társaság veszi körül a gyámoltalanná örege-
dett, de egykor zsugori és harácsoló asszonyt. S amikor Ágnes halálos ágyán egész átidegeskedett, végig búsult, gondok között őrlődő életére mégis azt mondja, hogy szép volt, értetlenül reá bámuló lányának agyán talán átvillan a valóban szép és értelmes, ám anyja által sem példázott élet lehetősége. Nyomasztó és szomorú az Ágnes önmaguk ellen, már-már a vegetálás szintjén élő alakjainak világa. Benne van a műben a bíráló is. De vajon eléggé könyörtelen és éles-e ez a bíráló? Szeretnénk hinni, hogy az olvasó nem elégszik meg a regény egyik szereplőjének, az

eseményeken kissé kívül álló egyetemista fiúnak rezignált sóhajtásával: „... milyen emberek... micsoda emberek vagyunk!”

Van tehát néhány kételyünk, kifogásunk, kritikai megjegyzésünk. De egészében mégis az a fontos, ami ebben a két kisregényben ígéretes és sikeres. (*Kriterion*, 1975.)

OLASZ SÁNDOR

Péntek Imre: Éjféli pályaudvar

Minden pályakezdőt jellemeznek a választott mesterek. Péntek Imre a felhasználó lírai hagyományban is a század gyermeke. Igen eleven nála a József Attila-hatás. Nemzedékében is kitűnik ezzel a tulajdonságával: kevesen vannak, akik ennyire közvetlenül s ugyanakkor eredményesen birkóznak a József Attila-i örökséggel. Bella István, Rózsa Endre költészetében volt legutóbb megfigyelhető ez a fajta alkotótisztelet: Bella a népi hangvételű versekből indult ki, Rózsa az összegző gondolatiakból, Péntek Imre pedig főként a groteszk-filozofikus szakaszból.

Otthonosan mozog Péntek Imre ebben a költői világban. A képszerűzetekben is megmutatkozik ez: „Az ablakon benéz a rét / esőtől csapzott homloka”, vagy „Hajókáznak nénik, bácsik, / mint szemben a zokogás.” A hatás néha ilyen kiáltó, de sohasem bántó. S a leglényegesebb nem ez a nyilván átmeneti jelenség. A kötet indító verse, a *Kitépelt naptárlap* mindjárt a nagy előd filozofikus tájversein iskolázott költőt mutatja. Péntek Imre is a valóság megismerését és megértését tekinti legfőbb feladatának. Ezért nem idegen tőle a szemlélődő, eszmélkedő magatartás, olykor a tanító hang, máskor pedig az önkritika, magáé s nemzedékéé egyaránt. S aki reális ítéletre képes önmagát illetően, az nyilván a társadalmat is reálisan igyekszik megítélni. Ebben Péntek Imrének eddig leggyakrabban használt eszköze a komikum. Leginkább a groteszk ábrázoláshoz vonzódik, s aligha csak József Attila-tanulmányai miatt. A groteszk valóban tükre lehet diszharmonikus elemekben tobzódó korunknak. S Péntek Imre nem a világ abszurditását, a cselekvés értelmetlenségét akarja a groteszk révén felmutatni, mint a dekadens látásmód. Ő éppen a diszharmonia megszüntetését tekinti céljának, az embertelen viszonylatok, az emberhez méltatlan életforma, társadalmi kapcsolatrendszer felszámolását. Az emberre méretezett világ megteremtését. Nem változtat ezen az sem, hogy olykor funkciótlanul él a groteszkkal, hogy néha súlytalan játék lesz csak (például *Pánik*, *Logikai kutatások*).

Magatartását bizonyítja a kötet egyik főmotívumának, az otthontalanság állapotának irányultsága. A lírai hős szenved az átutazó állapottól, az otthonnélküliségtől. A címadó *Éjféli pályaudvar* sem az otthontalan polgár rezignált vallomása. Szekszise mögött a mellékvágányon veszteglő élet megiramodásáért sóvárgó vágy feszül. Azt a folyamatot látjuk, miképp tud a hiányérzet — az otthonnélküliség — révén a költő azonosulni azokkal, akik különféle okokból szintén nem tudják otthonosan érezni magukat: a vegetatív létből még ki nem szabadult tömegekkel. Ez az elkötelezett indulat munkál *A fiatal budapesti építőmunkásokhoz* írott versben is, amely a groteszk révén elérhető kritikai ábrázolást is példázza. A szakmunkástanuló gyerekek kollégiumi életének megelevenítése túl naturálisnak tűnhet a tájékozatlan olvasó számára, pedig reális a kép. S a záró mondatok pátosza épp azért lehet hiteles, mert láttuk, milyen méltatlan szinten élnek azok, akik építik a várost. S épp ennek a munkának a lendülete formálhatja emberibbé az ő életüket is: „hisz csodák szunnyadnak izmotokban, / építetek föl házakat / szombatra néző ablakok-